

Teksti: PIA HAKAMÄKI, TIMO STÅHL

LIKUNNAN EDISTÄMINEN KUNNISSA 2016:

Kuva: GORILLA/HERO

Liikunnan edistäminen kunnissa on kehittynyt myönteiseen suuntaan. Valtaosassa kunnista on sovittu terveyttä ja hyvinvointia edistävän liikunnan koordinoituvastuusta ja kuntalaisten liikunta-aktiivisuuden seuranta on edistynyt.

Kehittämiskohteita löytyy edelleen. Esimerkiksi liikuntavuorot ovat seuroille maksullisia yhä useammassa kunnassa.

Lasten liikuntavuorot yhä useammin maksullisia

Kunnat ja järjestöt ovat avainasemassa kuntalaisten liikunta-aktiivisuuden edistämisessä ja liikunnan edellytysten luomisessa. Liikuntalaki (390/2015) on vahvistanut kunnan liikuntapalveluiden peruspalvelu-
luonnetta täsmentämällä kunnan tehtäviä liikunnassa. Tehtävien toteuttaminen tapahtuu parhaimmillaan eri toimialojen yhteistyönä ja kehittämällä sekä paikallista että alueellista yhteistyötä.

Terveysten edistämisen vertailutietojärjestelmä (TEAviisari) tarjoaa kunnille ajankohtaisen tilannekuvan kunnan liikunnan edistämisen tilanteesta koko maan tilanteeseen verrattuna. Järjestelmä tukee kuntia niiden oman toiminnan johtamisessa, kehittämisessä, arvioinnissa ja toimeenpanossa.

Tässä artikkelissa raportoidaan keväällä 2016 kerätyn aineiston keskeisiä tuloksia ja nostetaan esiin muutoksia aiempaan vuosiin 2010–2014 verrattuna. Tulokset raportoidaan terveydenedistämisen (TEA) viitekehyksen mukaisesti. Viitekehyksen ulottuvuudet kuvaavat organisaation mitattavia ominaisuuksia, jotka kaikki on huomiotava, jotta organisaatio voi toiminnallaan edistää kuntalaisten liikkumista ja liikunnallisen elämäntavan omaksumista. (THL. Tilastokatsaus 9/2016) Soveltuvien osien raportoidaan myös tuloksia peruskoulujen tiedonkeruusta vuodelta 2015 (THL. Tilastokatsaus 2/2016).

Tiedonkeruu kuntien liikuntatoimille

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) on vuodesta 2010 alkaen kerännyt kahden vuoden välein tietoa liikunnan edistämisestä ja sen muutoksista kunnissa. Tiedonkeruulomake lähetettiin huhtikuussa 2016 kuntien liikuntatoimen johtaville viranhaltijoille sähköpostilla ja paperilla. Vastaukset pyydettiin 2.5.2016 mennessä, jonka jälkeen vastausaikaa jatkettiin toukokuun loppuun saakka. Vastaamattomia muistutettiin sekä yhteisesti että kohdennetusti. Kesäkuussa kaikille vastaamattomille myös soitettiin henkilökohtaisesti. Vastausprosentti oli 91 (yhteensä 271 kuntaa toimitti tietonsa, N=271). Vastanneet kunnat kattoivat 97 prosenttia koko maan väestöstä. Vuonna 2010 vastausaktiivisuus oli 79 % (N=268), vuonna 2012: 68 % (N=230) ja vuonna 2014: 78 % (N=249).

Liikuntavuorojen maksuttomuus on vähenemässä

Seurojen lasten ja nuorten harjoitusvuorot koulujen liikuntasaleissa sekä urheilu- ja pallokentillä ovat suuressa osassa kunnista maksuttomia. Maksupolitiikka kuitenkin vaihtelee kunnan eri liikuntapaikoilla. Pääsääntöisesti maksut ovat edelleen pieniä, mutta aiempaa harvemmassa kunnassa lasten

ja nuorten harjoitusvuorot ovat liikunta- ja urheiluseuroille täysin maksuttomia (Kuvio 1). Vuonna 2016 kunnista 61 prosenttia ilmoitti, että koulujen liikuntasalit ovat maksutta seuratoiminnan käytössä. Vastaava luku kahta vuotta aiemmin oli 65 prosenttia. Aikuisten vuoroissa harjoitusvuorojen maksuttomuus toteutui harvemmin kuin lasten vuoroissa. Myös aikuisten harjoitusvuoromaksut ovat yleistyneet (Kuvio 2).

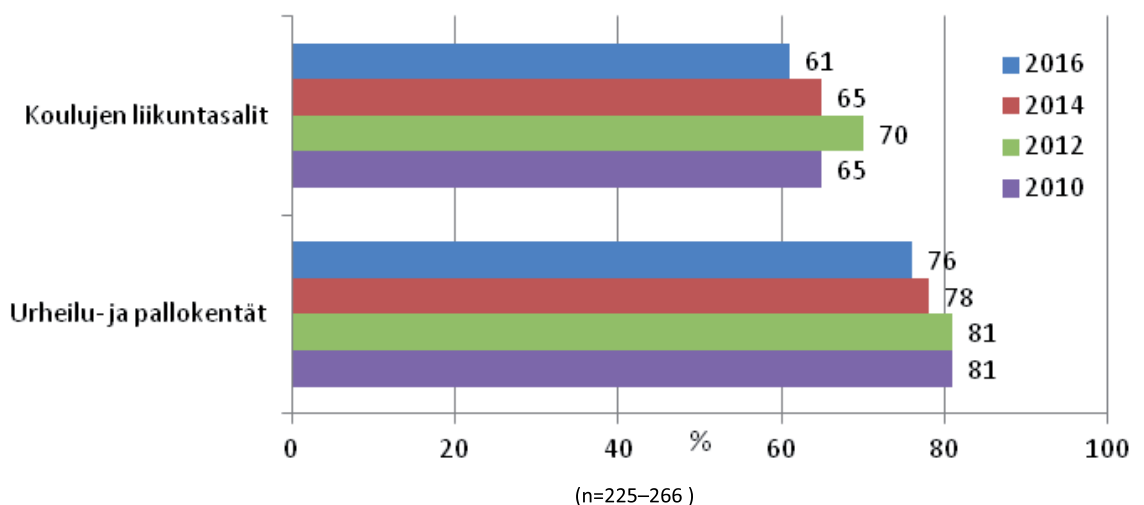
Liikunnallinen elämäntapa omaksutaan jo varhaiskasvatuksessa ja kouluissa

Varhaiskasvatuksen henkilöstön motivaatio ja sitoutuminen liikunnallisen arjen luomiseen edellyttää johtajuutta ja koko yhteisön yhdessä tekemistä. Tulosten mukaan lasten liikunnallisuutta edistävät toimintatavat on kirjattu valtaosassa kunnista (85 %) kunnan varhaiskasvatussuunnitelmaan. Lähes yhtä yleistä on varhaiskasvatuksen liikuntaolosuhteiden esimerkiksi piha-alueiden kehittäminen. Hieman harvemmin (76 %) kunnissa on järjestetty täydennyskoulutusta liikkumisen ja hyvinvoinnin yhteisistä varhaiskasvatuksen henkilöstölle. Vastaava luku kahta vuotta aiemmin oli 70 prosenttia.

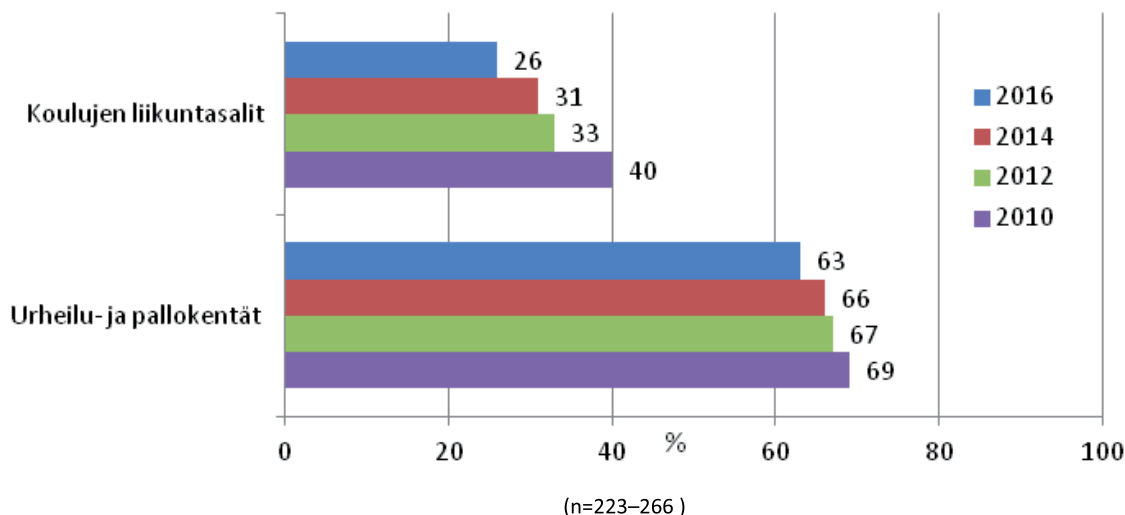
Liikunnan lisääminen oppilaiden koulupäivään oli vuonna 2015 selkeästi yleisempää kuin kaksi vuotta aiemmin. Kolmessa neljästä (76 %) peruskoulusta koulun piha on liikkumiseen innostava lähiliikuntapaikka, jota hyödynnetään myös koulupäivän ulkopuolella. Oppilaita oli aktivoitu koulumatkaliikuntaan 65 prosentissa ja koulutettu liikunnan vertaisohjaajiksi 54 prosentissa kouluista. Reilussa puolessa kouluista (55 %) järjestettiin pitkiä liikuntavälitunteja. (THL. Tilastokatsaus 2/2016).

Liikunta-aktiivisuuden säännöllinen seuranta yleistynyt

Eri-ikäryhmien liikunta-aktiivisuuden seuranta on yleistynyt (Kuvio 3). Erityisesti lasten ja nuorten

KUVIO 1. Lasten ja nuorten harjoitusvuorojen maksuttomuus liikuntaseuroille vuosina 2010–2016, kuntien prosenttiosuudet.

KUVIO 2. Aikuisten harjoitusvuorojen maksuttomuus liikuntaseuroille vuosina 2010–2016, kuntien prosenttiosuudet.

liikunta-aktiivisuuden seurannassa oli myönteistä kehitystä vuodesta 2010. Yli puolet (52 %) kunnista seurasi lasten ja nuorten liikunta-aktiivisuutta vuosittain tai jatkuvasti. Kunnista 35 prosenttia raportoi lasten ja nuorten liikunta-aktiivisuustiedoista myös vuosittaisen yhteenvedon esim. hyvinvointikertomuksessa tai vastaavassa.

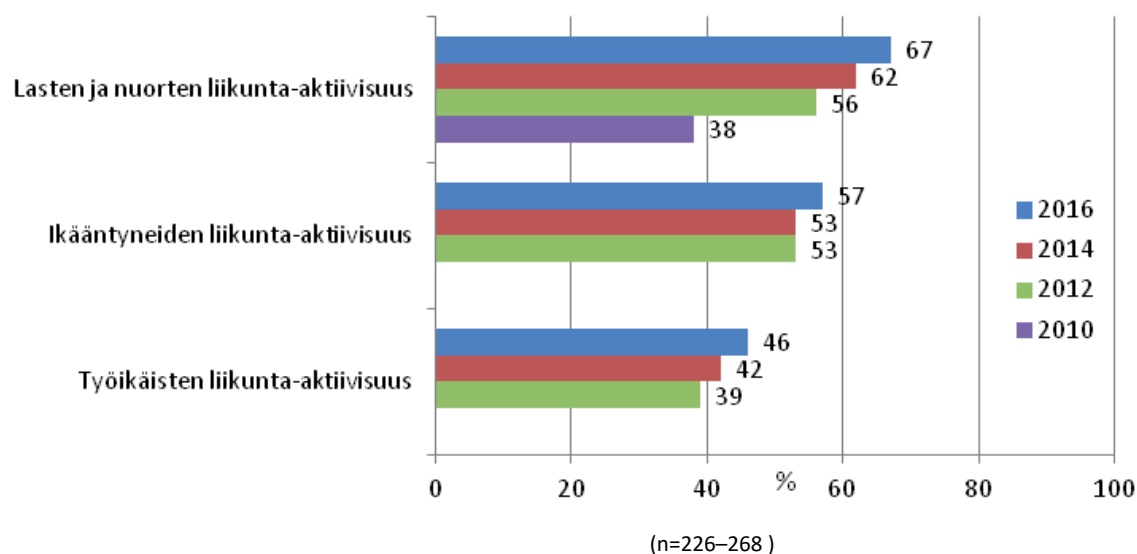
harvinaista. Kunnissa, joissa oli liikuntasuunnitelma tai kehittämisohjelma, runsaassa kolmanneksessa (38 %) oli huomioitu sukupuolten tasa-arvon edistäminen. Lasten ja nuorten liikunta-aktiivisuustietoja seurattiin sukupuolittain joka neljännessä (25 %) kunnassa. Hieman harvinaisempaa oli ikääntyneiden (20 %) ja työikäisten (17 %) liikunta-aktiivisuuden seuranta sukupuolittain.

Yhdenvertaisuus integroitava laajasti liikuntapalveluiden kehittämiseen

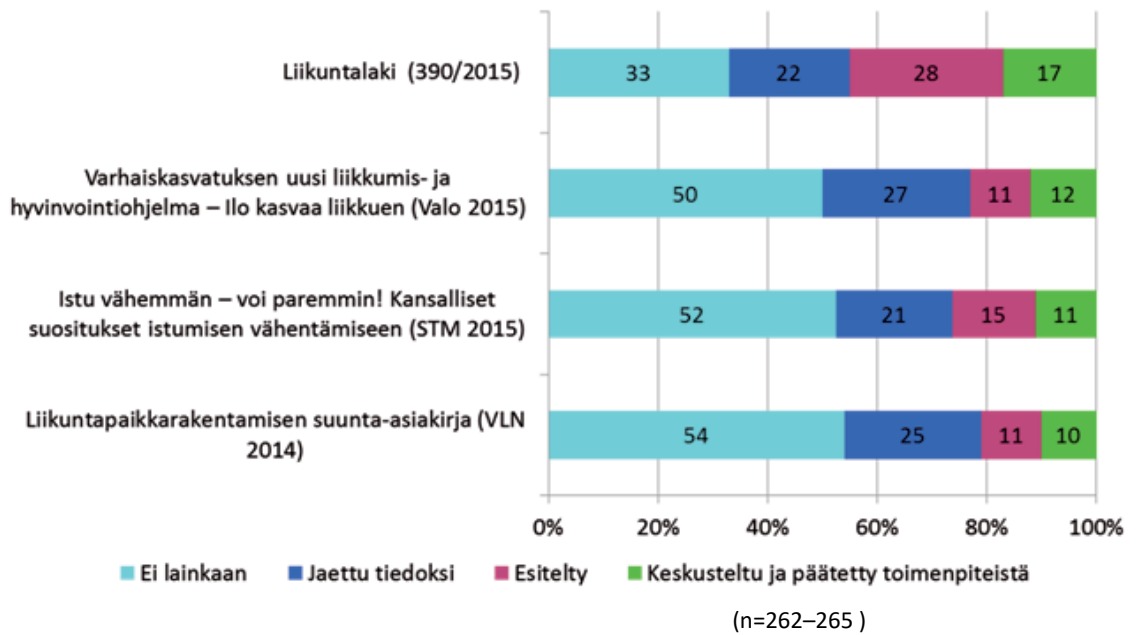
Vuoden 2016 tiedonkeruussa selvitettiin ensimmäistä kertaa yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämisen toteutumista. Sukupuolten tasa-arvon näkökulma suunnittelussa ja seurannassa on vielä suhteellisen

Kansallinen informaatio-ohjaus ei tavoita viranhaltijoita

Joka kuudennen kunnan (17 %) liikunnan edistämisestä vastaavassa työryhmässä esimerkiksi johtoryhmässä oli keskusteltu ja päätetty toimenpiteistä lii-

KUVIO 3. Liikunta-aktiivisuuden seuranta vähintään kahden vuoden välein vuosina 2010–2016, kuntien prosenttiosuudet.

KUVIO 4. Liikuntalain, kansallisten ohjelmien ja suositusten käsittely liikunnasta vastaavissa johtoryhmissä kuluneella valtuustokaudella, kuntien prosenttiosuudet.

kuntalain (390/2015) perusteella (Kuvio 4). Yli puolessa (50–54 %) kunnista kysytyjä uusia kansallisia ohjelmia tai suosituksia ei ollut käsitelty lainkaan.

Luottamushenkilöiden informoinnissa edelleen tekemistä

Eri-ikäisten asukkaiden liikunta-aktiivisuustietojen esittelyssä luottamushenkilöhallinnolle ei ollut tapahtunut muutoksia (Kuvio 5). Noin puolessa kunnista luottamushenkilöille oli esitelty lasten, nuorten (53 %) tai ikäänntyneiden (50 %) liikunta-aktiivisuutta. Reilu kolmannes (37 %) kunnista ilmoitti, että työikäisten liikunta-aktiivisuutta oli esitelty vuoden 2015 aikana. Yleisin esitelty asia oli vuonna 2016 edelleen liikuntapaikkojen käytintiedot (67 %). Lasten ja nuorten seuratoimintaan osallistumisen suhteellisen osuuden esittely (37 %) oli harvinaisempaa kuin aiemmin.

Poikkihallinnollinen työ on vahvistunut

Valtakunnalliset yhteiset linjaukset terveyttä ja hyvinvointia edistävään liikuntaan korostavat kuntatason poikkihallinnollisen, -ammattillisen ja -sektoraalisen työn merkitystä väestön terveyttä ja hyvinvointia edistävän liikunnan kokonaisuudessa (Muutosta liikkeellä! 2013). Noin kolmannes (36 %) ilmoitti, että kunnassa toimii poikkihallinnollinen työryhmä liikunnan edistämistä vastaavan toimialan vetämänä. Jonkin muun toimialan vetämänä poikkihallinnollinen työryhmä, esimerkiksi hyvinvointiryhmä, oli hieman yli puolessa kunnista (52 %). Poikkihallinnolliset työryhmät olivat yleistyneet kuuden vuoden aikana.

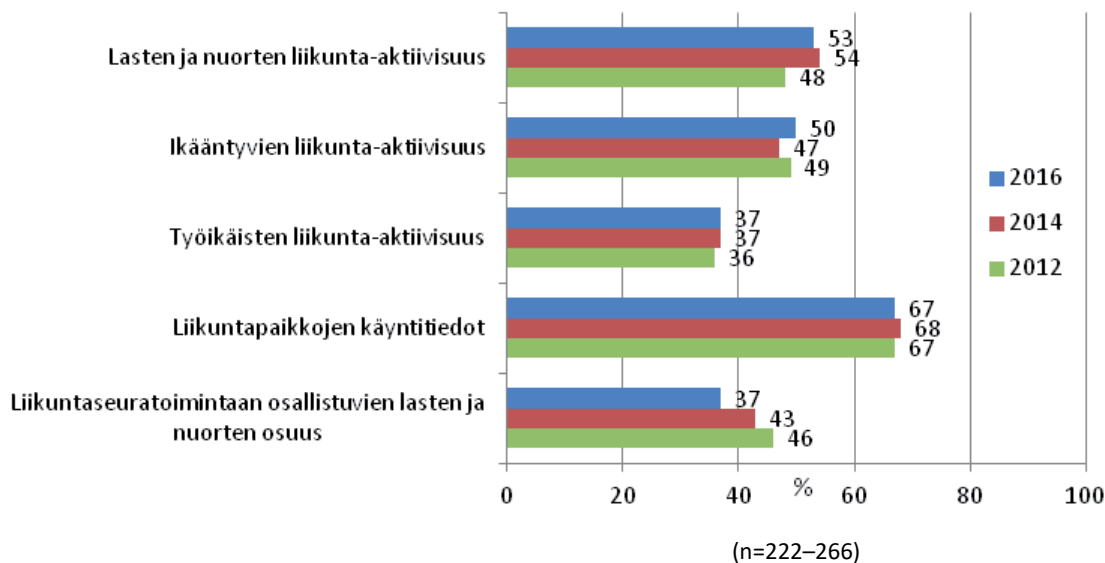
Valtaosassa (74 %) kunnista oli sovittu, mikä hallintokunta koordinoi terveyttä ja hyvinvointia edistävää liikuntaa. Koordinointi oli 61 prosentissa kuntia kunnan liikuntatoimen vastuulla. Perusterveydenhuolto koordinoi terveyttä ja hyvinvointia edistävää liikuntaa vain kolmessa prosentissa ja jokin muu taho 10 prosentissa kaikista kunnista. Joka viidennessä (20 %) kunnassa koordinaatiokysymystä ei ole ratkaistu.

Kiristynyt talous haasteena

Liikunnan edistäminen on kehittynyt kunnissa myönteiseen suuntaan. Tällä hetkellä valtaosa kuntastrategioista nostaa esiin liikuntakysymykset ja liikunnan edistämiseen liittyvät toimenpiteet näkyvät entistä vahvemmin eri toimialojen esimerkiksi peruskoulujen arjessa. Koko kunnan tasolla terveyttä ja hyvinvointia edistävän liikunnan koordinointivastuusta on sovittu valtaosassa kunnista ja kunta-laisten liikunta-aktiivisuuden seurannasta on tullut yleinen käytäntö.

Myönteisestä kehityssuunnasta huolimatta liikunnan edistämistä löytyy myös useita kehittämiskohteita. Näyttää siltä, että esim. liikuntavuorot ovat liikunta- ja urheiluseuroille maksullisia yhä useammassa kunnassa. Päätöksiä käyttövuoroista ja niiden subventiosta ei tule tehdä kuntatalouden kovissa paineissa hätiköiden vaan harkiten ja tietopohjaan perustaen. Kaikilla lapsilla ja nuorilla tulisi olla mahdollisuus liikuntaan perheen taloudellisesta tilanteesta riippumatta. Vaikka liikuntavuorot eivät näyttele ratkaisevaa osaa lasten ja nuorten harrastamisen kustannuksissa, on maksuttomuus selkeästi viesti kunnalta.

Valtion informaatio-ohjaus ei selvästikään toimi

KUVIO 5. Liikunta-aktiivisuuden ja muiden liikuntaan liittyvien tietojen esittely luottamushenkilöille vuosina 2012–2016, kuntien prosenttiosuudet.

toivotulla tavalla. Keskeisten kansallisten ohjausasiakirjojen käsittely johtoryhmässä tai luottamushenkilöhallinnossa (TEAvisari 2016) ei ole yleistynyt vuosien varrella. Sekä opetus- ja kulttuuriministeriön että kuntien olisi yhdessä pohdittava, miten laajalla asiantuntemuksella valmistellut oppaat, ohjeet ja ohjausdokumentit tavoittaisivat nykyistä paremmin kunnan johdon ja luottamushenkilöt.

Terveyttä ja hyvinvointia edistävä liikunta on myös jatkossa kuntien tehtävä. Kunnilla on monia muitakin merkittäviä hyvinvointia ja terveyttä edistäviä tehtäviä, kuten muun muassa varhaiskasvatus ja opetus, työllistämistä tukeva toiminta, nuorisotyö, kulttuuri, kaavoitus, asuminen ja liikenne ja maahanmuuttajien kotouttamistoiminta. Sote-uudis-

tuksen myötä kuntaorganisaatioista on katoamassa sosiaali- ja terveydenhuolto ja sen alan osaajat. Esimerkiksi kuntien hyvinvointikoordinaattoreista on tällä hetkellä 60 prosenttia sijoitettu sosiaali- ja terveystoimeen. Nämä koordinaattorit ovat keskeisessä asemassa kunnan poikkihallinnollisen hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyön koordinoimisessa. Kuka jatkossa ottaa vastuun tämän työn koordinoimisesta? Löytyisikö liikunta-alan osaajista resursseja ja osaamista tämän työn koordinoimiseen? Vai pitääkö työpanos ostaa maakunnalta? Näihin kysymyksiin ei ole valmiita vastauksia. Kuntakohtaiset ja alueelliset ratkaisut toivottavasti tulevat tukemaan ja vahvistamaan koko kunnan hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä.

TEAvisari – näyttää kehityksen ja antaa vertailutietoa

Terveyden edistämisen vertailutietojärjestelmä (TEAvisari) tarjoaa kunnille ajankohtaisen tilannekuvan kunnan liikunnan edistämisen tilanteesta koko maan tilanteeseen verrattuna.

Järjestelmä tukee kuntia niiden oman toiminnan johtamisessa, kehittämisessä, arvioinnissa ja toimeenpanossa. Työkalu auttaa saamaan tilannekuvaa kunnan liikunnan edistämistoiminnan vahvuuksista sekä kehittämiskohteista.

(www.teaviisari.fi)

PIA HAKAMÄKI, sairaanhoitaja, TtM
Erikoissuunnittelija
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
Sähköposti: pia.hakamaki@thl.fi

TIMO STÄHL, LitM, TtT, dosentti
Johtava asiantuntija
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
Sähköposti: timo.stahl@thl.fi

LÄHTEET:

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen peruskouluissa –TEA 2015. THL. Tilastokatsaus 2/2016. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2016051111637>

Liikunnan edistäminen kunnissa – TEA 2016. THL. Tilastokatsaus 9/2016. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2016092924505>

Liikuntalaki 390/2015

Muutosta liikkeellä! Valtakunnalliset yhteiset linjaukset terveyttä ja hyvinvointia edistävään liikuntaan 2020. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2013:10. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3412-2>

Terveyden edistämisen vertailutietojärjestelmä. www.teaviisari.fi

Kysymyskohtaiset perustulokset maakuntien aluejaon ja tilastokeskuksen kuntaryhmittelyksen mukaisesti. (päivitetty 21.9.2016) www.teaviisari.fi/liikunta